

VI. DEO
OTVARANJE SAVEZA ZA NOVE ZEMLJE
ČLANICE

POGLAVLJE 21 Proces proširenja

POGLAVLJE 22 Akcioni plan za članstvo

FBD: PRIRUČNIK ZA NATO

POGLAVLJE 21

PROCES PROŠIRENJA

Odredbе o proširenju NATO-a sadržane su u članu 10. Severnoatlantskog sporazuma. To je ujedno i osnov NATO-ove politike otvorenih vrata u pogledu pristupanja novih zemalja članica. Odluku o proširenju i poziv potencijalnim zemljama članicama za početak pregovora zajednički donose sve postojeće zemlje članice.

Proširenje je trajni proces. Dok su četiri zemlje pristupile Savezu između 1949. godine i ranih 1980-tih (Turska i Grčka 1952. godine, Nemačka 1955. i Španija 1982. godine), pristup novih zemalja članica od kraja Hladnog rata, najspektakularniji je do sada i po broju i po političkom značaju. Deset zemalja - Bugarska, Češka Republika, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Poljska, Rumunija, Slovačka i Slovenija – pristupile su NATO-u u dva talasa proširenja Saveza, a tri zemlje - Albanija, Hrvatska i BRJ Makedonija* - trenutno su deo Akcionog plana za članstvo (Membership Action Plan, MAP), programa kojim se priprema za potencijalno članstvo u NATO-u.

Proces proširenja NATO-a bio je odgovor kako na bezbednosne potrebe zemalja koje su težile priključenju u Savez, tako i na izgradnju još veće stabilnosti u čitavoj Evropi.

Počeci promena

Koreni promena koje su izmenile političku kartu Evrope krajem 1980- tih mogu se pratiti u brojnim procesima razvoja tokom 1960-tih i 1970-tih godina. Posebno se ističu tri događaja: u decembru 1967. godine, Savez prihvata Harmelovu doktrinu zasnovanu na paralelnim politikama potrebe održavanja odgovarajuće odbrane, istovremeno težeći smanjivanju napetosti u istočno-zapadnim odnosima i radeći na pronalaženju rešenja postojećih problema koji su delili Evropu; 1969. godine vlada Savezne Republike Nemačke uvodi Istočnu politiku (Ostpolitik) premijera Vilija Branta, delo čija je namena bila da postigne bolje odnose sa istočnoevropskim zemljama i Sovjetskim Savezom u okviru ograničenja nametnutih unutrašnjim i spoljnim politikama njihovih vlada; u avgustu 1975. godine, prihvaćen je Završni dokument iz Helsinkija kojim su uspostavljeni novi standardi i kodeksi ponašanja vezani uz ljudska prava i predstavljene mere za poboljšanje međusobnog poverenja između Istoka i Zapada.

Niz podjednako važnih događaja obeležio je i razvoj odnosa Istoka i Zapada tokom 1980-tih. Među njima je i NATO-ovo razmeštanje nuklearnih snaga srednjeg dometa (INF) u Evropi, proizašlo iz dvostruke odluke o nuklearnoj modernizaciji i kontroli nuklearnog naoružanja iz decembra 1979. godine; Vašingtonski sporazum iz decembra 1987. godine kojim je postignuto globalno uklanjanje američkih i sovjetskih zemaljskih INF projektila; rani pokazatelji promena u Istočnoj Evropi vezani, usprkos kasnijim preprekama, uz pojavu i priznanje «Solidarnosti», nezavisnog radničkog pokreta u Poljskoj 1980. godine; posledice sovjetske invazije na Avganistan u decembru 1979. godine; povlačenje sovjetskih snaga iz Avganistana u februaru 1989. godine; i naposljetku, imenovanje Mihaila Gorbačova za Generalnog sekretara Sovjetske komunističke partije u martu 1985. godine, i njegovi hrabri rezultati u perestrojki (reformi) i glasnosti (otvorenosti).

U martu 1989. godine, u okviru Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji – KEBS, započeli su u Beču novi obećavajući pregovori o kontroli naoružanja između 23 zemlje članice NATO-a i Organizacije Varšavskog pakta oko smanjenja konvencionalnih vojnih snaga u Evropi, CFE. U tom pogledu, od velikog je značaja bio NATO sastanak na vrhu održan u Briselu u maju 1989. godine. Članovi su uočili promene koje su se odvijale u Sovjetskom Savezu kao i u drugim istočnoevropskim zemljama i predstavili pristup Saveza prema prevladavanju podele Evrope i postizanju dugo planiranog cilja stvaranja pravednog i mirnog evropskog poretka. Ponovno su naglasili dalju potrebu za efikasnim snagama odvratanja i odgovarajućom odbranom i predstavili opširan program za proširenu saradnju Istoka i Zapada.

U narednoj godini, nastavile su da se odvijaju promene koje su bile od izuzetnog značaja za evropski kontinent i celokupne međunarodne odnose. Do kraja 1989. godine i tokom prvih nedelja 1990. godine dogodili su se značajni pomaci ka reformi političkih i ekonomskih sistema Poljske i Mađarske. U Demokratskoj Republici Nemačkoj, Bugarskoj, Čehoslovačkoj i Rumuniji, bili su učinjeni koraci ka slobodi i demokratiji koji su nadmašili sva očekivanja.

40 godina dugo obećanje o kraju podele Evrope, a samim tim i kraju podele Nemačke, oživelo je padom Berlinskog zida u novembru 1989. godine. Osim svoje osnovne simbolike taj trenutak otvorio je put brzom i iznenađujućem napretku većine zemalja Srednje i Istočne Evrope. Za manje od godinu dana, tačnije 3. oktobra 1990. godine, na osnovu međunarodnog ugovora i demokratske volje celog nemačkog naroda, a uz podršku međunarodne zajednice i uz zeleno svetlo sovjetske vlade, došlo je do ujedinjenja dve nemačke države. Za samo nekoliko godina, i

uprkos negativnoj slici o NATO-u u očima Sovjetskog Saveza i vlada članica Varšavskog pakta tokom Hladnog rata, biti članicom NATO-a postao je Glavni cilj spoljne politike većine zemalja Srednje i Istočne Evrope.

U julu 1990. godine na sastanku na vrhu u Londonu, NATO je pružio ruku prijateljstva svojim bivšim protivnicima i time započeo proces dijaloga i saradnje. U decembru 1991. godine stvoren je zajednički forum za multilateralne konsultacije i saradnju pod nazivom Severnoatlantski savet za saradnju (North Atlantic Cooperation Council, NACC). U januaru 1994. godine, pokrenut je program Partnerstvo za mir (Partnership for Peace, PfP) sa ciljem pružanja okvira za bilateralnu saradnju svakoj zemlji pojedinačno. U maju 1997. godine, NACC je zamenio Evroatlantski savet za partnerstvo (Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC), koji sve do danas pruža celokupni politički okvir za saradnju između NATO-a i zemalja partnera.

U kratkom vremenskom periodu sve zemlje partneri pozitivno su reagovale na ove uzastopne inicijative i počele da učestvuju u praktičnim programima saradnje. Nekoliko zemalja takođe je zatražilo podršku za njihovo buduće pristupanje Severnoatlantskom savezu. Imajući na umu vlastite ciljeve i dugoročne namere za dalju proširenu saradnju i polaganje temelja za mir i stabilnost širom evroatlantskog područja, 1994. godine NATO je ocenio da je vreme za promišljen odgovor na pitanje proširenja.

Na sastanku na vrhu u Briselu u januaru 1994. godine lideri NATO-a istaknuli su kako «očekuju i pozdravljaju širenje NATO-a prema demokratijama na našem istoku». Takođe je potvrđena otvorenost Saveza za članstvo prema ostalim evropskim zemljama koje su u poziciji da mogu da afirmišu principe Severnoatlantskog sporazuma i da doprinose bezbednosti severnoatlantskog područja.

Praktični koraci kako bi se osiguralo da ceo proces može da započne preduzeti su na način koji ne ugrožava ciljeve i politiku NATO-a i koji će Rusiju i ostale zemlje uveriti da ovaj proces za njih neće predstavljati nikakvu pretnju. Savez je, ustvari, trebalo da pokaže upravo suprotno: da će proširenje sfere stabilnosti evroatlantskog prostora biti korisno i za njih i da će se samim tim povećati i njihova sopstvena bezbednost.

Studija o proširenju NATO-a

Shodno tome, Savez je realizovao Studiju o proširenju NATO-a sa zadatkom da odgovori na «zašto» i «kako» u pogledu budućih zemalja pristupnica NATO- u. Rezultati studije bili su podeljeni zainteresovanim zemljama partnerima, i potom javno objavljeni.

Na pitanje «zašto» u pogledu proširenja NATO-a, Studija je pokazala da je sa završetkom Hladnog rata i nestankom Organizacije Varšavskog pakta, nastala istovremena potreba za izgradnjom i jedinstvena mogućnost izgradnje još veće bezbednosti na celom evroatlantskom području bez stvaranja novih linija podele. Studija je, osim toga, pokazala da bi proširenje NATO-a doprinelo povećanju stabilnosti i bezbednosti svih zemalja evroatlantskog područja, podsticanjem i podrškom demokratskih reformi, obuhvatajući formiranje civilne i demokratske kontrole oružanih snaga, podsticanjem oblika i navika međusobne saradnje, konsultacijama i izgradnjom konsenzusa kao obeležja odnosa članova Saveza, i afirmisanjem dobrosusedskih odnosa. Proširenjem bi se, stoji u Studiji, povećala i transparentnost u odbrambenom planiranju i vojnom finansiranju, što bi ujedno ojačalo poverenje među zemljama i opštu tendenciju prema bližoj integraciji i saradnji u Evropi. Studija je takođe zaključila da bi se proširenjem NATO-a ojačali i njegovi kapaciteti za doprinos evropskoj i međunarodnoj bezbednosti.

Na pitanje «kako» u pogledu proširenja Saveza, Studija je potvrdila da se svako buduće proširenje članstva Saveza mora odvijati kroz pristupanje novih zemalja članica Severnoatlantskom sporazumu u skladu sa njegovim članom 10. Jednom primljene, nove članice bi uživale sva prava i preuzele sve obaveze članstva. U trenutku prijema, svaka zemlja članica obavezuje se da prihvati i da se pridržava pravila i politike usvojenih od strane već postojećih članica Saveza. Htenje i mogućnost ispunjenja pomenutih uslova bili bi odlučujući faktori u donošenju odluke koja će zemlja biti pozvana da pristupiti u članstvo Saveza.

Takođe su utvrđeni i ostali uslovi koje bi trebalo da ispunjavaju potencijalne zemlje članice. Među njima su i mirno rešavanje etničkih sukoba ili teritorijalnih nesuglasica pre pristupanja članstvu, formiranje novog odnosa prema nacionalnim manjinama u skladu sa instrukcijama Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, i mogućnost vojnog doprinosa zajedničkoj odbrani i mirovnim operacijama. Naposljetku, Studija utvrđuje da će saveznice o pozivanju novih zemalja da im se pridruže odlučiti konsenzusom, zasnivajući svoju odluku na aktuelnoj proceni o tome hoće li članstvo određene zemlje doprineti bezbednosti i stabilnosti na evroatlantskom prostoru.

Pristupanje NATO-u

Da bi se istražila pitanja podstaknuta Studijom o proširenju NATO-a iz 1995. godine NATO je odlučio da pokrene niz «pojačanih dijaloga» sa svakom od zemalja koje su izrazile interes za pristupanje Savezu. Prvi pojačani dijalozi bili su održani početkom 1997. godine sa Češkom Republikom,

Mađarskom i Poljskom kao priprema za prvi NATO-ov talas proširenja posle Hladnog rata 1999. godine. Lideri država i vlada Saveza su već u julu 1997. godine bili u mogućnosti da ove tri zemlje pozovu na početak razgovora o pristupanju NATO-u. U decembru 1997. godine, potpisani su pristupni protokoli koji su ratifikovani od strane svih 16 zemalja članica NATO-a. U martu 1999. godine, ove tri zemlje pristupile su Sporazumu i tako postale članice NATO-a.

Na Praškom sastanku na vrhu u novembru 2002. godine, lideri država i vlada NATO-a pozvali su Bugarsku, Estoniju, Litvaniju, Letoniju, Rumuniju, Slovačku i Sloveniju da otpočnu pristupne pregovore. Svih sedam navedenih zemalja već su bile učesnice Akcionog plana za članstvo (MAP). Postupci praćeni od strane postojećih članica NATO-a i zemalja pristupnica u narednih godinu dana ilustruju postupak pristupanja NATO-u koji će biti primijenjivan prema svim budućim zemljama članicama.

Ministri spoljnih poslova pozvanih zemalja potpisali su pristupne protokole u glavnom sedištu NATO-a 26. marta 2003. godine, a 2. marta 2004. godine Generalni sekretar NATO-a zvanično je pozvao sedam zemalja da postanu članice. Sve zemlje članice Saveza saglasno Severnoatlantskom sporazumu, obavestile su vladu Sjedinjenih američkih država o njihovom prihvatanju protokola saglasno Severnoatlantskom sporazumu, a na ceremoniji održanoj u Vašingtonu, 29. marta 2004. godine, svaka je zemlja, kao što je i propisano Sporazumom, deponovala je svoje službene pravne dokumente pristupanja, čime su pravno i formalno postale članice Saveza.

U periodu između poziva da se započnu pregovori i potpisivanja pristupnih protokola, ratifikacije i samog članstva, sedam zemalja u je punoj meri bilo uključeno u aktivnosti Saveza, nastavljajući korišćenje pogodnosti učestvovanja u Akcionom planu za članstvo. Da bi unapredile svoj doprinos Savezu, svaka od pozvanih zemalja takođe je predstavila svoj nacionalni plan i program reformi koje se moraju sprovesti pre i posle ulaska u NATO.

17. marta 2004. godine, svečano je otvoren novoizgrađeni deo glavnog sedišta NATO-a u Briselu u kome su smeštene delegacije novih zemalja članica. Posle svečanog podizanja zastava novih zemalja članica ispred glavnog sedišta NATO-a 2. aprila 2004. godine, održan je prvi oficijelni sastanak 26 zemalja članica Severnoatlantskog saveta.

FBD: PRIRUČNIK ZA NATO

POGLAVLJE 22

AKCIONI PLAN ZA ČLANSTVO

Na sastanku na vrhu u Vašingtonu u aprilu 1999. godine NATO je predstavio Akcioni plan za članstvo (Membership Action Plan, MAP) kako bi svojim savetom, pomoću i praktičnom podrškom pomogao zemljama koje žele da postanu članice Saveza. Odmah na početku ovom planu je pristupilo devet zemalja, poimence Albanija, Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka, Slovenija, i Makedonija. Hrvatska je pristupila 2001. godine. Sedam od gore navedenih zemalja, Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka i Slovenija, je posle toga bilo pozvano na sastanak na vrhu u Pragu, u novembru 2002. godine kako bi započele pregovore i službeno se pridružile NATO-u u martu 2004. godine.

U početku Akcioni plan se velikim delom oslanjao na iskustva stečena pomaganjem Češkoj, Mađarskoj i Poljskoj u pripremama za članstvo i na saradnju sa sedam zemalja koje su postale članice u martu 2004. godine. On teži da pomogne zemljama aspirantima da se u pripremama za članstvo fokusiraju na ispunjenje ciljeva i prioriteta navedenih u samom Akcionom planu i nastavlja niz aktivnosti podrške sa namerom jačanja položaja svake zemlje kandidata, dajući tako smisao NATO-ovom obavezivanju na politiku otvorenih vrata za članstvo. Međutim, Akcioni plan nije samo puko ispunjavanje uslova koji se očekuju od potencijalne zemlje članice, kao što ni učestvovanje u Planu nije garancija budućeg članstva. Odluke da se zemlje aspiranti pozovu da otpočnu pristupne pregovore donose konsenzusom NATO zemlje članice, za svaku zemlju pojedinačno.

Akcioni plan za članstvo nije zamena za program Partnerstva za mir. Puno učestvovanje u Partnerstvu za mir i njemu pridruženom Procesu planiranja i revizije (Planning and Review Process, PARP) takođe je važno jer ono zemljama aspirantima omogućava razvoj interoperabilnosti sa snagama NATO-a i pripremu vlastitih snaga i sposobnosti za moguće buduće članstvo. PARP ispunjava niz zadataka - pruža osnovu za povećanje transparentnosti odbrambene politike, utvrđuje i ocenjuje snage i sposobnosti radi mogućeg učestvovanja u multinacionalnoj obuci, vežbama i operacijama zajedno sa snagama Saveza i odbrambene reforme.

Na početku svakog kruga Akcionog plana za članstvo, zemlje aspiranti podnose svoj godišnji nacionalni program priprema za moguće članstvo, pokrivajući pitanja politike, ekonomije, odbrane, oružanih snaga, resursa, bezbednosti i pravnih pitanja. Svaka zemlja postavlja vlastite ciljeve i

FBD: PRIRUČNIK ZA NATO

programe rada koji se godišnje ažuriraju. Na kraju svakog kruga, NATO podnosi izveštaje o napretku svake zemlje učesnice u Planu što kasnije biva osnov za raspravu između Severnoatlantskog saveta i dotične zemlje o postignutom napretku.

Na samitu lidera NATO-a održanom u aprilu 2008. godine Albanija i Hrvatska pozvane su da započnu pregovore o priključenju, a u leto 2008. godine započeo je i process pojedinačnih ratifikacija u parlamentima 26 zemalja članica Saveza u susret 60-godišnjici NATO-a. Lideri NATO-a takodje su doneli odluku da pregovori o priključenju sa bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom* otpočnu čim bude uspešno rešen spor oko njenog priznatog medjunarodnog imena.**

** Izdavač je poslednjim pasusom u ovom poglavlju zamenio pasus iz izdanja od 2006. godine a koji je glasilo: 'Albanija, Hrvatska i bivša jugoslovenska Republika Makedonija* nastavljaju tesnu saradnju sa Savezom kroz Akcioni plan, sa namerom ispunjavanja kriterijuma koji bi ih doveli do početka pristupnih pregovora.'

